

E példány azért is érdekes, mert szerző a könyvecske széllapjaira s a végéhez sajátkezűleg érdekes magyarázó jegyzeteket írt.

»H o n t e r Sententiae ex libris Pandectarum juris civ. decerptae« Coronae 1539 című munkájának címlapján:

Dono dabat D. Thomas Den hunc libellum pro tunc secundus Collaborator in Schola Schesburgiana 1635 die 22 Octob.

Hozzákötvé: a sententiae divi Augustini és divi Aurelii Augustini Hiereseon Catalogus.

Az utolsó lapon következő följegyzések olvashatók:

»Hic liber pertinet ad me Lucam Elegnerum Seyburgensem Frater mihi donavit anno Domini Nostri Jesu Christi 1597.

Anno domini nostri Jesu Christi es ist ein grosser sturrem windt geuesen am tag 19 Augusti des morgens stund 2, wnd wert bis stund 3 welcher hat dach hineingeworfen den . . . . . auf dem Thrumeterturren, auff der Schesburg im jar 1597.

Dar noch ist derselbe Knauff widerum auffgesuthet worden, im jar 1599 an einem montag.

Im jar 1599 am 14 tag junii hora 9.

Im jar 1599 ist der Mihaÿ weyda in Sibenbürgen kommen, wnd hott Andream Bathorium bey Hermestatt geschlogen, wnd sein etlige gemeinen van seinem voll verwüst worden in unserem land.«

A BÁRTFAI EGYHÁZI KÖNYVTÁR SZEKRÉNYE ÉS KÖNYVEI A XV—XVI. SZÁZADBÓL.¹⁾

Közli: Myskovszky Viktor.

A bártfai templom sekrestyéje fölött lévő sz. Katalin kápolnájának nyugati részén, az egyházi könyvtár nem nagy kiterjedésű helyisége létezik. Ezen helyiség a Katalin kápolnájától egy válaszfal által csak későbbben választott el, miután mindkét helyiség azonos eredeti csúcsíves boltozattal bír.

Ezen választás azonban minden bizonynyal még a XV. század vége felé eszközöltetett, miután a válaszfalban lévő ajtó-

¹⁾ A Magyarországi Régészeti Emlékek IV. kötetének legközelebb megjelent 1. részéből.

nyílás, gazdag tagozatu párkányával és béléttel, úgy nemkülönben gót stylú s remek kivitelű ajtógyűrűjével határozottan még a XV. századbeli, csúcsíves styl jellegével bír.

Ezen nem nagy, de csinos ajtócskán belépve, az egyházi könyvtár helyiségébe jövünk, mely az északi oldalon csak egy ablaknyílással bírván, világosnak épen nem mondható.

Ezen helyiségnek legnagyobb részét a könyvszekrény foglalja el, mely egész hosszával a helyiség nyugati hosszfalához támaszkodik. Ezen könyvszekrényünk nemcsak tetemes nagysága, hanem stylszerű kivitele által is nagy mértékben köti le figyelmünket. A szekrény hossza 4·20 meter, magassága pedig a rovatkos párkánnyal együtt 2·40 m.

A szekrény három főosztályból áll, melyek szélessége a hossz egy harmadának, tehát 1·40 meternek felel meg. Minden ily főosztály fent és lent kétfelé nyíló ajtócskákkal van ellátva, melyeket remekművű vaspántok, zárlapok s csinos ajtógyűrűk díszítenek. Ezen vasrészletek, a rozsdásodás meggátolása végett, ónnal bevonvák s így most is még szép fehéres szürke színűek.

A vaspántok liliomvégű három ágú levéldíszbe végződnek, továbbá az ajtógyűrűk alsó lapja is liliomvégű, négy ágú keresztalakú díszítménnyel bír, melynek részletei à jour vannak kimetszve s a szegek fölött megfelelő domborodással ellátva s épen ezen féldomborművű megfelelő kidolgozás által nyernek ezen vasművek bizonyos fényt s plasztikus hatást; s hogy a kimetszett díszítmények még annál jobban, határozottabban váljanak ki az alapból, helyenkint a kimetszett díszítmények alatt, hol piros, hol pedig szép zöld színre festett bőr- vagy pergamenhártya van téve; ezen színes alap által a díszítmény körvonalai élesebben láthatók. Ily színes hárták a középkori butoroknál, szekrényeknél gyakran fordulnak elő, s a díszítményre nézve ép oly jelentőséggel bírnak, mint a színes alap vagy az ércművek-nél a színes zománcz.

A zárlapok szépen idomítvák, felületük, a kulcslyuk mellett, kétfelé ágazó liliomokkal díszített, mely utóbbi díszítmény középkori zárlapokon majdnem kivétel nélkül előfordul, hol egyszerűen, hol pedig díszesebben alkalmazva s azon haszna van, hogy a kulcsot, a díszítmény szárain lefelé csúsztatva, hamarabb lehessen a kulcslyukba illeszteni.

A szekrény egyes osztályai szépen tagozott függélyes léczek által egymástól elválasztvák; ezen léczek fölületén határozott alakú s hullámvonalban egy középső ág körül tekerődző, bevéssett és zöldszínű alapú gót stílusú levéldíszítmény díszlik. A szekrény alsó szélét is egy vésett, zöld és vörös színnel fölváltva befestett felette egyszerű, de annál hatásosabb díszszegély fogja körül.

A szekrény felső részén rovátkos koronázó párkányzat fut végig, a rovátkok hal- vagy fecskefarkalakú lőrészeket utánzó bemetszéssel díszítvék. Legérdekesebb azon metszett és hatásos színekkel befestett szőnyegszerű díszítmény, mely a szekrény párkányzata alatti architravszerű deszkáját díszíti.

Ezen díszítmény az egész deszka fölületére kiterjed, a motívumot pedig egyenlő távolságban álló s tizenhat szírmű rozetták képezik, melyek közt fölváltva négylevelű, lilomalakú virágok helyezvék el. Ezen rózsák és négylevelű virágok közti fölületet orr nélküli halhólyag alakú czellák foglalják el, melyekben hosszúságú s megfelelő hajlású lóhere levelek alkalmazvák. A mi pedig ezen díszítmény technikai kivitelét illeti, az ép oly egyszerű mint hatásos, t. i. a rózsák, a virágok és lóherelevelek valószínűleg egy henger vagy C alakú eszköz segítségével a kalapácsütés által a deszka fölületébe bemetszettek, de úgy, hogy a díszítmény alapja kissé mélyebbre dolgoztatott ki; ezen C alakú feszítő eszköz (Stemmeisen) megfelelő forgatása által ezen idomok alakja könnyen volt kivészhető, sőt a rozetták szírműjének belső fölülete is ezen egyszerű eszköz által idomított. Ezen díszítmény színezete pedig következő: a rozetták szírműi fehérek, a belső kisebb nyolczlevelű rózsák pedig piros, aranyozott gombbal közepén; továbbá a négylevelű, lilomalakú virágok, melyek en face vannak idomítva, szintén fehérszínűek sárga középpel, a halhólyag alakú rekeszek vagy czellák fölváltva piros és zöld, a lóherelevelek pedig sárgaszínűek, végre az egész díszítmény alapja, mely azonban csak igen kis mértékben födetlen, fekete színű.

Az egész díszítmény összehatása pedig igen kellemes, a complementär színek jól vannak választva s mint egy zeneakkord oly kellemesen, minden disharmonia nélkül hatnak a szemlélőre. Valóban ezen díszítményből is láthatjuk, mily jó és kifejtett ízléssel bírtak a régi mesterek.

A könyvszekrény díszítményeinek, szerkezetének vasazatának jellege még egészen gót stylú, bár nem tagadható, hogy a szekrény párkányzata alatt lévő díszítmény, nemcsak a motívumok elrendezésében, hanem részleteiben is, inkább már a kora renaissance felé hajlik.

A csúcsíves stylben a levél- és virágdíszítmény soha sem simul a mértani rendes elrendezéshez, hanem inkább mindig szabadabban mozog, főczélja lévén a díszítendő fölületet befödni és betölteni, a mértani elrendezést csak az építészeti mér- és pályczamú követi; ellenben a renaissance stylü díszítmény alapformáiban s elrendezésében, a pontos mértani szerkezetre és beosztásra van alapítva s bármennyire complicáltnak lássék is első tekintetre a díszítmény, mindamellett annak elrendezése mindig visszahozható az eredeti mértani szabályos szerkezetre, mely az egész díszítménynek mintegy vázát képezi.

Igy van ez díszítményünknel is, hol a rozettákat és egyéb főmotívumokat összekötő vonalak egy tökéletes négyzeten vannak alapítva, s nemcsak ezen motívumok, de a halhólyagalakú csel-lák, nemkülönben a háromlevelű lóherék oly szabályos idomuak, hogy az egész díszítményt tisztán körző segítségével lehet rajzolni és szerkeszteni.

Mindezen szabályosság daczára a díszítmény nem hat untatólag a szemlélőre, mert míg a kétféle alakú rozetták, melyek a részletek tömegében mindmegannyi nyugpontul szolgálnak, egymást kölcsönösen fölváltják, addig a színek elosztása is bizonyos rendszer szerint történt, úgy, hogy például az egyik osztály (rapport) díszítményének vörös színezete mindig a szomszéd osztály zöld színezetével találkozik.

A díszítménynek ezen szigoru mértani beosztása azonban csak a kora renaissance stylben fordul elő, későbbben a XVI. század folyamában a díszítmény itt-ott megtartva még a szabályos beosztást, de műrészleteiben, leveleiben, virágaiban, bimbóiban, már szabadabb, realizztikusabb s változatosabb alakítást nyer.

A szekrény deszkázatának fölülete szép vöröses-barna színezetű s természetes, mely alapon igen jó hatásuak a fehéresszürke színezetű s fénylő vasazatok, színezett hártyaikkal együtt; határozottabban vannak markirozva, a metszett és befestett díszítményü léczek és a felső párkányzat.

Tekintve a szekrény még határozott gót styljét s díszít-ményeinek kivitelét, ezen mű még a XV. század utolsó tizedé-ben vagy a XVI. elején készülhetett. Megjegyzendő, hogy a bártfai városházban lévő »mensa burindaria« nevű asztal oldal-deszkázatán, valamint a Bártfához közel eső Hervártó község régi fatemplomában lévő szekrényen ugyanily alaku és kidolgo-zásu díszítmény fordul elő, mint szekrényünk felső párkány-zatán, mely részleteket kétségkívül egy és ugyanazon mester készíté; s miután a bártfai városház, úgy nemkülönb a her-vártói fatemplom 1506 körül épült, föltehető, hogy a bútorzat, valamint szekrényünk is a XVI. század első évtizedében egy és ugyanazon mester műhelyéből került, bár, amint említém, a könyvszekrény készítése idejét, határozott gót stylű díszítményei-nél fogva még bátran a XV. század utolsó tizedébe tehetnök, annál is inkább, miután ezen szekrénynél a XVI. század ele-jén dívó farakmű — Intarsia — alkalmazása még elő nem fordul. (L. a Magy. Könyvszemle jelen füzetének műmellékletét.)

A szekrény belsejében négy egymás fölötti fiókban regalen vannak a régi könyvek fölállítva; sajnos azonban, hogy ezen értékes könyvgyűjtemény egy része 1749. évben a városi tanács és Szojkovics János akkori plébános által az egri káptalannak 100 magy. frtért eladatott; ¹⁾ mindamellert jelenleg még mintegy 70—80 mű létezik, mely könyvek többnyire nagy folio alakban, remek készítésű csatokkal és sarokdíszítménnyel ellátvák. Több könyv még a XV. századból való, midőn még a szöveg kezdő-betűi veres vagy kék színekkel s arany díszítményekkel szabad kézzel festettek, mely initialék színezete oly élénk, mintha csak tegnap kerültek volna ki az illuminator kezei alól.

A papiros anyaga is igen jó, kemény, vastag, különösen nevezetes e tekintetben az 1479. évből való Psalterium, vagyis Missale Antiquum, gyönyörűen festett és gazdagon aranyozott kezdőbetűivel s változatos szegélydíszítményeivel.

A középkorban, de kivált a XVI. században, a reformáció idejében, e könyvtár még számos eredeti művet bírhatott, mert hiszen hazánkban Bártfa volt az első város, hol már II. Lajos idejében 1525. évben Lang Ezsaiás s későbbben Stöckel Lénárd, Luther személyes barátja, a reformáció új tanait hirdetni kezdé s

¹⁾ Fölötte érdekes volna ezen eladott könyveknek jegyzékét is-mernünk. Szerk.

ez időben az egész város lakossága a tanácscsal együtt az ágostai hitre áttért. ¹⁾

Ezen időtájban elérte a város, különösen Németország művelt városainak kereskedelmi összeköttetései által, fénykorának tetőpontját, midőn nemcsak hazánk északi kereskedésének, műiparának, de a művészetek és tudományoknak is központjává (?) vált.

Ezen kort szépen és találóan jellemzik azon versek, melyek a könyvtár minden kötetén a városi címerrel együtt föl vannak ragasztva. Ezen nyomtatott czédulák nagysága 10 centimeter, a felső részén látható két zászlós férfi által tartott nagy babérlevelű koszorúban a város kettős bárdu, lilimos, koronás s nyolcz pályás címere, mely fölött egy angyal mint címerpajzstartó vehető ki.

Ezen címertábla alatt pedig a következőket olvashatni:

In Insignia civitatis Bartphae
Non quia Bartpha geris, felix es, signa coronae,
Floribus et gaudes, Angelicóq choro,
Ac utrinq' viros pugnaces, laeta canentes,
Quaternas'q tenes Pannonis orbis, aquas.
Sed quod eras divini seminis Hospita et altrix .
Dilectum'q vigil semen Jacob erat.
Hoc igitur recolas, tua non insignia, solum
Huic fidas, felix, salva'q semper eris.

A lap felső részén levő fametszet még azon egyszerű primitiv, de mindenestre hatásos modorral van metszve, mely a XVI. századbeli fametszeteket oly sajátságosan jellemzi, a szöveg nyomása éles, tiszta és könnyen olvasható, s majdnem biztossággal állíthatni, hogy ezen jegy az akkori bártfai nyomdából került ki, lévén ez időben Bártfán két nyomdász, t. i. Gutgesell Dávid és Klósz Jakab.

---

¹⁾ Lásd: Klein Samu: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger című 1789-ben kiadott munkájának 173. lapján: Esaias Lang, gebürtig aus Mähren, hat um das Jahr 1525 mit allem Eifer die evangelische Lehre den Einwohnern der Stadt Bartfeld vorge-tragen. aber noch vor ihm hat ein gewisser Krakauer Magister, ein gebor-nes Stadtkind, ein gleiches vorzutragen angefangen.

Melléklet a Magyar Könyvszemle 1880. évf. I. füzetéhez.

A bártfai egyházi könyvtár szekrénye a XV—XVI. századból.

29. Ugyannak VII. rész
~~30.~~ » VIII. » 1540
 31. Summa Angelica, de Casibus Conscientiae. 1491
 32. Bonaventure Pars III. 1502
 33. Glossa ordinaria I.
 34. Ugyanaz III.
 35. Ugyanaz IV.
 36. Thomae de Aquino, super Librum 1-mum Sententiarum.
 37. Ugyanaz IV rész.
 38. Alberti Ratisbonensis Eppi, Comp. Theol. et Apocalyps.
 39. Antonini super Sententiis Pars II. 1480
 40. Ugyanaz Pars III. 1485
 41. Antonini super Historialis
 42. Musculus Wolfgangus in Joannem. 1545
 43. Speculum Aureum 10 Praeceptorum, Henrici Herb.
 44. Menfred alius Hortulus Reginae.
 45. Menfred, Postilla Aestivalis.
 46. Holcot, super Proverbia Salamonis.
 47. Solida Refutatio Compillationis Zwinglianae et Calviniae.
 48. Moralia Catonis in forma Evangeliorum Dnicalium explicata.
 49. Postilla Roberti de Lino.
 50. Opus Vincentii Confessoris super Postilla
 51. Compendium Theolog Joannis Nider. 1481
 52. De utino Leonardi Postilla super Sanctis.
 53. Martinus Chemnitzius Theologia.
 54. Summa S. Scripturae Veteris et novi Testamenti.
 55. Psalterium, rectius Missale Antiquum 1479.
 56. Liber Psalmorum scripti Anni 1481.
 57. Antiphonale Antiquum scriptum.
 58. Psalterium Antiquum ~~manu~~scriptum. 1483
 59. Liber de Judicio Ecclesiastico.
 60. Dictionarium Petri Berchovii
 61. Dictionarium Joannis Bekkenhaub.
 62. Bernhardi super Cantica Canticorum.
 63. Chrysothomi Javelii Canapicii Tom. I. 1580
 64. Ugyanannak II. része. 1580
 65. Georgii Peubachii Astrologia.

66. Erasmi Osvaldi Commentaria Astrologiae.
 67. Aristotelis Organum in Logicam, Liber graecus. 1597
 68. Ugyanannak II. része. 1597
 69. Commentaria Phylosophiae Lováriensium.
 70. Physica Aristotelis. 1597
 71. Explanatio Martini Lutheri in Genesim. 1546
 72. Caspari Swengfeldii. 1)
 73. Philippi Melanchtonis Pars I. 1580
 74. Ugyanannak III. része. 1563
 75. » IV. » 1577

MAGYARORSZÁGI

VONATKOZÁSÚ ŐSNYOMTATVÁNYOK (INCUNABULA)

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Hellebrant Árpád, akadémiai könyvtártiszt.

Másfél esztendeje, hogy a M. T. Akademia könyvtárának ősnymtatványait oly czélből tanulmányozom, hogy ezeknek bibliographiai leírását elkészítsem. Ösztönzött erre azon irány, melyet Fraknói Vilmos történészünk a »Magyar Könyvszemle« megindítása által a hazai bibliographia terén inaugurált, s mely a könyvészeti ismeretek terjesztésében irodalmunknak már ekkor is jelentékeny szolgálatokat tett.

Kitűzött feladatomat befejezve, érdekesnek tartom ez alkalommal az általam leirt ősnymtatványok közül a magyarországi vonatkozásúakat kiválasztani s ezeket. kiválóbb irodalomtörténeti becsüknél fogva, e folyóirat t. olvasóinak egy külön czikkben bemutatni.

Mielőtt azonban ezt tenném, legyen szabad a M. T. Akademia ősnymtatványainak provenientiajáról, s általában az ősnymtatványokról a következőket előrebocsátanom.

1) A munka czíme: Der erste Theil der Christlichen Orthodoxischen Bücher und Schriften des Edlen theueren, von Gott hochbegnadeten und gottseligen Hans Casper Schwenkfeldts. Anno MDLXIII